

1379/F2

Krótkie sprawozdanie z Konferencji inż. Lutze-Birka z przedstawicielami Rządu Łotewskiego w Rydze.

Konferencja odbyła się z Łotgalczykami, prezesem Rady Narodowej Łotewskiej p. Tschakste i ministrem Spraw Zagranicznych p. Majrowicz.

Na konferencji bez żadnego "ale" wyrażono konieczność zbliżenia się politycznego i wspólności granicy koło Dyneburga. Rząd Łotewski przygotowuje ofensywę przeciwko bolszewikom i chce dotrzeć aż do Dyneburga. W celu wspólnego działania wysyła delegata wojskowego przez Koszedary-Jewje do Wilna. Wogóle poparcie i sympatję posiadamy u przedstawicieli Łatgalji. W Radzie Narodowej Łotewskiej w mniejszości polskiej z Łatgalji zasiada polak, właściciel dóbr z pod Kreizburga p. Juljan Salcewicz - osoba b. rozsądna i broniąca naszych interesów i mająca duży wpływ na Łotgalczyków. Do Salcewicza zwrócili się Niemcy z Łatgalji aby bronił ich interesów ziemiańskich.

Sprawy wojskowe Łotewskie są w stanie tworzenia się. Armja nominalnie składa się z 30.000 ludzi. Zaś faktycznie jest ze 12.000 żołnierzy uzbrojonych do walki. Artyleryję posiadają, tylko 16 sztuk. Kawalerja znikoma. Automobili b. mało. O aeroplanach nie słyszałem.

Porty Łotewskie nie posiadają statków o pojemności większej, gdyż już Moskale, następnie Niemcy, a wreszcie bolszewicy wszystko wywieźli.

Ekspozytura II Oddz.
Dowódz. frontu Półn.-Wsch.
W WILNIE

L.70 .

Wilno 30 -VIII-19

TAJNE

1379/52

D o

ADJUTANTURY GENERALNEJ

Belweder.

aa KS

Przesyłam odpis raportu p.A1.LUTZE-BIRKA

z pobytu na Łotwie.

NAZWIĘTNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA

L. Dz. 1379/52 dnia 31 / VIII 1919 r.

1 załącz. Wydział.

M. Kuczyński
por.
Szef Ekspozytury
Oddz. II Dow. fr. Półn. Wsch.

Wilno dnia 23.VIII 1919r.

KRÓTKIE SPRAWOZDANIE

z jazdy inż. LUTZE-BIRKA na Litwie i Łotwie.

Celem jazdy było zbadanie obecności niemieckich i rosyjskich oddziałów na Litwie i Łotwie, oraz nawiązania bliższych stosunków z Łotwą.

Na Litwie i Łotwie stacjonują oddziały niemieckie i rosyjskie: 1) wzdłuż kolei Libawa-Romay od st. Prekuln do st. Radziwiliški. Pas ziemi zajęty przez te oddziały sięga na jakie 10 km. w jedną i drugą stronę, 2) wzdłuż kolei Możejki-Mitawa aż do Ołaj - gdzie sięgają według opowiadań, dość znacznie w głąb terenu łotewskiego, 3) wzdłuż kolei Szawle-Mitawa - w Szawlach mają swoją główną kwaterę na Litwie, 4) wzdłuż kolei Szawle-Tylża (Tilzit).

Oddziały niemieckie składają się z Eiserne Division, liczą się wojskowymi ochotnikami (Freiwehr a nie Reichswehr), której swego czasu Uhlmanis przyrzekł nadać ziemię na wypędzenie bolszewików z Rygi. Odznaką tej Dywizji jest trupia głowa na czapce, 2) z Landswehr - składająca się z Niemców bałtyckich, z odznaką czarnego krzyża na tarczy białej umocowanej na rękawie lewej ręki. Oddziały rosyjskie: 1) Kellera a właściwie komendantem ich jest Ber-mont - (pseudonim, a faktyczne nazwisko Alonowczy Awelnow - kauzyczk) odznaką tego oddziału jest krzyż prawosławny ze srebrnych pasków na lewym ramieniu, 2) Wyrgolicza - z odznaką zwykłego krzyża na lewym ramieniu, 3) oddziały Liewena są w nieznaczej ilości, gdyż większość odeszła na front Judenicza.

Oddziały - Eisern Division, Kellera i Wyrgolicza są pod komendą niemiecką i na samym żołdzie niemieckim. Lauchwehr jako składająca się z bałtyckich Niemców formalnie znajduje się pod komendą angielskiego oficera, faktycznie zaś pod komendą i na żołdzie niemieckim. Rosyjskie oddziały uzupełniają się jeńcami rosyjskimi zwolnionymi z Niemiec pod warunkiem wstąpienia do Kellera lub Wyrgolicza. Do Wyrgolicza wstąpił cały oddział rosyjski, który przyszedł wraz z Żeligowskim z Odessy do Polski. Niemieckie uzupełniają się przez ochotników z Niemiec. W rosyjskich oddziałach znajduje się b. dużo Niemców z Rzeszy. Obecnie jeszcze podwożą liczebnie Rosjan. Co do materiału technicznego, to wyposażenie tych wojsk jest doskonałe. 1) Bronia i artylerię mają świetną. Ogromna ilość k.m. Stan znacznie wyższy od normalnego. 2) Park automobilowy duży zdaje się że im brak benzyny, i że pędzą automobile benzolem. Park lotniczy ogromny, składający się z aparatów wywiadowczych i bojowych. Stacja lotnicza w Alt Autz, 35 km przed Mitawą, 3) park opancerzonych samochodów w Mitawie wraz z samochodami uzbrojonymi w armaty przeciw aeroplanom, 4) kawalerja i treny mają dobre konie i uprzęż. Liczebność tych oddziałów: 1) Eiserna Division około 15.000 ludzi, 2) Lauchwehr około 15.000, 3) Keller i Wyrgolicz razem 10.000 ludzi. Cyfry te nie są pewne.

Krótkie sprawozdanie inż. Lutze-Birka w sprawie zbliżenia się Łotewskiego i Polskiego Państwa.

W sprawie zbliżenia się odbyła się konferencja z łotewskim ministrem Spraw Zagranicznych p. Mejrowiczem, z prezesem Rady Narodowej Łotewskiej p. Tschakste i delegatami Łatgalji p. Juljanem Salcewiczem przedstawicielem mniejszości polskiej w Łatgalji i p. Janem Griczanasem. Konferencja ta ze mną ustaliła konieczność zbliżenia się i konieczność wspólnej granicy pod Dyneburgiem. Dla urzeczywistnienia natychmiastowej akcji wojskowej sztab łotewski za porozumieniem się z min. Spr. Zagr. Mejrowiczem wysyła do Wilna delegata wojskowego, celem omówienia wspólnej akcji na Dyneburg. Delegat ten miał wyruszyć z Rygi koło 17.VIII r.b. i zgłosić się w Katedralny 4 do Kpt. Sławka, Oddział Inform.

Dla omówienia warunków zbliżenia się, Łotewski jest wysłać specjalną komisję, składającą się z p.p. Gryszynsa, Solcewicza i innych na zaproszenie (Radjo do Rygi) Rządu Polskiego.

Wilno 24/VIII 1919r.

SPRAWOZDANIE inż. A. LUTZE-BIRKA w sprawie dotyczącej ludności polskiej w Rydze i Libawie, stosunków ekonomicznych Polski z Łotwą - konsulatu, szkół i kościołów.

A. Ludność polska w Rydze i Libawie .

Przy ogólnym spisie ludności robionym przez rząd Rosyjski tuż przed wojną, jako Polacy zamieszkujący Rygę zgłosiło się okragło 40000 osób. Litwini nie są wliczeni do tej liczby, gdyż w owym czasie istniała silna agitacja Litwomańska, prowadzona przez litewskich księży i Litwini wyodrębnili się od Polaków. Na Libawę w tym czasie przypada około 20.000 Polaków. Zaznaczam, że cyfra Polaków w Rydze jest pewną, zaś w Libawie nie jest pewną. Obecnie po dług statystyki kościoła w Rydze jest 10.000 Polaków.

B. Szkoły polskie, ochronki, kościoły.

Szkoły-

Do wojny było 7 szkół polskich w Rydze, utrzymywanych ze składek T-wa Dobroczynności Polskiej w Rydze i obywatelstwa polskiego na Litwie. Obecnie jest tych szkół 3, do których uczęszcza okragło 800 dzieci. Ponieważ zamożni Polacy wyjeżdżają z Rygi, przeto istnienie tych szkół dla braku środków jest zagrożone. Kierowniczką tych szkół jest nominalnie panna Lichterowiczówna, faktycznie zaś p. Pieprzykowska. Dla utrzymania tych szkół należy Rządowi Polski kiemu wyasygnować miesięcznie około 10.000 rubli rosyjskich pod adresem tymczas. Komit. do spr. polskich w Rydze na ręce p. Edwarda Busza: Schulen Str. 12a. Szkoły mieszczą się w lokalach wynajętych. Sprawy szkolne Libawy nie są mi znane.

Ochronka mieści się w lokalu własnym towarzystwa (do którego mają pretensję Litwin). Liczba dzieci jest wielką (mnie niewiadomą). Na razie Amerykańska Misja wydziela ochronce środki aprowizacyjne. Według zapowiedzi wsparcie przez Amerykanów za parę miesięcy miało ustać.

Kwotę na utrzymanie ochronki nie mogę podać.

Sprawa ochronki w Libawie nie jest mi znana.

Kościóły.

Jest kościołów (murowanych) w Rydze 3. Budowane ze składek przeważnie Polaków. Stolica Apostolska w ostatnich czasach obsadzała djecezję Ryską głównie przez księży Litwinów. W czasie okupacji niemieckiej Litwini zgłosili do Władz niemieckich pretensję, o te kościoły, twierdząc, że litewskie. Polacy z dokumentami w ręku udowodnili, że są zbudowane z datków obywateli polskich, co trafiło Niemcom do przekonania. Należy przedstawić przedstawicielowi pa-pieskiemu aby obsadzano djecezję Ryską księżmi Polakami.

C. Stosunki ekonomiczne.

Cały handel i przemysł, Łotwy w szczególności w Rydze jest unieruchomiony. Ruch handlowy, który dopiero się zaczyna jest w rękach (bez wyjątku) żydowskich. W Rydze oprócz gazowni, elektrowni i wodociągu wszystkie fabryki stoją. Uruchomienie fabryk jest niełatwe, gdyż Moskale cofając się wywieźli główne maszyny, następnie powywozili dużo maszyn Niemcy, a nareszcie albo wywieźli albo zniszczyli bolszewicy. Tak ważne dla interesów Polski, jak "Baltische Wagon Fabrik", "Feniks", Fabryka Wagonów i Maszyn Rolniczych, "Prowodnik"-fabryka gumowych wyrobów i butów, Fabryka superfosfatu, huty szklane, "Felsler" fabryka maszyn, "Pole" fabryka maszyn nie mogą być uruchomione zanim nie nastaną normalne warunki w Rosji, umożliwiające przywiezienie z powrotem maszyn. W przemyśle Łotwy, a w szczególności w Rydze mają w niej nieznaczny udział Polacy jako kapitaliści i robotnicy. Należy tę placówkę kulturalną utrzymać odpowiednimi środkami i umową z Rządem Łotewskim. Towary przedewszystkiem potrzebne Łotwie są: węgiel opałowy, benzyna, nafta, ropa, węgiel gazowy, sól, przetwory chemiczne, surowce dla fabryki superfosfatu. Towary, których może Łotwa nam do-

starczyć narazie są tylko ryby. i ich przetwory. Floty handlowej Łotwa prawie wcale nie posiada, gdyż wywieźli ją Moskale, Niemcy i bolszewicy.

Handlowe stosunki Łotwy z nami są utrudnione, gdyż rząd łotewski nie posiada gotówki. Wyjście z tej sytuacji może być uskutecznione przez powstanie na Łotwie T-wa Finansowego dla handlu z Polską. Te myśl rzuciłem wśród kapitalistów i właścicieli ziemskich Łotwy, tak że w krótkim czasie powstanie takie T-wo.

Środki i drogi przewozowe.

Są albo drogą wodną na Gdańsk. Statki o pojemności 100 do 300 ton są najodpowiedniejsze o popędzie parowym, a może lepiej dla nas o popędzie ropnym, gdyż pojemność użyteczna statku to jest pojemność ładunkowa, jest większą niż przy popędzie parowym. Ropę zaś posiadamy. Albo koleją żelazną.

Kolej żelazna, Ryga-Dynaburg, Łotysze zostawia szerokotorową dla komunikacji z Rosją. Ten moment należy uwzględnić przy postawieniu kwestji Dyneburga na porządku dziennym. Można przeprowadzić krótki kawałek toru szerokiego za Dynaburg, zrobić stacje przeładowywania na końcu tego toru i tym obniżyć do pewnego stopnia znaczenie Dyneburga.

Kolej żelazna Libawa-Możejki-Mitawa-Ryga, o ile zrozumiałem zostanie normalną czyli europejską. W celu panowania nad całą tą koleją, proponują Łotysi Litwinom w zamian za odstąpienie im Połogi aby Litwini ustąpili im kawałek ziemi wraz z Możejkami. Wobec tego przez Libawę może mieć Polska przewóz towarów bez przeładowywania.

Konsulaty.

Należy natychmiast powołać do życia konsulaty polski w Rydze dla bronienia interesów i obywateli polskich. Konsulaty musiałyby być szerzej założony t.j. musiałyby być zastępca konsula, sekretarz, biuro i t.d. i to celem obsłużenia Libawy, nie zakładając na razie specjalnego konsulatu w Libawie lecz tylko mając tam mały lokal, zaś przez dojazd konsula lub jego zastępcy w pewne dni ułatwić sprawę bieżące.

Po unormowaniu stosunków z Litwinami nasz handel z Libawą będzie większy niż z Rygą, a wtenczas należy założyć tam oddzielny od Rygi konsulaty.

Uchodźcy do Polski. Polacy, jak robotnicy tak i inteligencja obecnie rzucają swe dawniej zajmowane stanowiska w Łotwie i chcą powrócić i osiedlić się w Polsce.

Należy temu przeciwdziałać, a to ze względu na utrzymanie stosunków i wpływów na Łotwie.

Element polski na Łotwie dobił się swego stanowiska przez znużoną i ciężką pracę w silnej konkurencji z Łotyszami i Niemcami, przedstawia tem samem jednostkę cenną, która by zostając na miejscu mogła służyć jako czynnik dobrze broniący interesów polskich. We wszelkim razie nie da się uniknąć aby pewna część Polaków z Łotwy nie reemigrowała do Polski. W tym celu, wiadomo mi jest, że zamożniejsi chcą wracać drogą na Gdańsk z Rygi. Należy w Gdańsku zawiadomić misję koalicyjną, że tacy będą wracać do Polski w krótkim czasie aby tam na miejscu ułatwić im przejazd do granic Polski.

SPRAWOZDANIE inż. A. LUTZE-BIRKA w sprawie dotyczącej: ludności polskiej w Rydze i Libawie, stosunków ekonomicznych Polski z Łotwą, - konsulatów, szkół i kościołów.

1379/5

A) Ludność polska w Rydze i Libawie.

Przy ogólnym spisie ludności uczynionym przez rząd rosyjski tuż przed wojną jako Polacy zamieszkujący Rygę zgłosiło się okragło 48000 osób. Litwini nie są wliczeni do tej liczby, gdyż w owym czasie istniała silna agitacja litwomańska, prowadzona przez litewskich księży i Litwini wyodrębnili się od Polaków. Na Libawę w tym czasie przypada około 20000 Polaków. Zaznaczam, że cyfra Polaków w Rydze jest pewną, zaś w Libawie nie jest pewną. Obecnie, podług statystyki Kościoła w Rydze jest 10000 Polaków.

B) Szkoły polskie, ochronki i kościoły.

Szkoły.

Do wojny było 7 szkół polskich w Rydze, utrzymywanych ze składek Towarzystwa dobroczynności polskiej w Rydze i obywatelstwa polskiego na Litwie. Obecnie jest tych szkół 3, do których uczęszcza okragło 300 dzieci. Ponieważ zamożni Polacy wyjeżdżają z Rygi - przeto istnienie tych szkół dla braku środków jest zagrożone. Kierowniczką tych szkół jest nominalnie p. Lichterowiczówna, faktycznie zaś p. Pieprzykowska. Dla utrzymania tych szkół należy Rządowi polskiemu wyasygnować miesięcznie około 10000 rb. ros. pod adresem Tymczasowego Komitetu dla spraw polskich w Rydze na ręce p. Edwarda Busza-Ryga Schalenstr. 12 a. Szkoły mieszczą się w lokalach wynajętych. Sprawy szkolne Libawy nie są mi znane.

Ochronka mieści się w lokalu własnym towarzystwa (do którego mają pretensję litwini). Liczba dzieci jest wielką (mniej nie wiadoma). Wrazie amerykańska misja wydziela ochronce środki aprowizacyjne. Według zapowiedzi wsparcie przez Amerykanów za parę miesięcy miało ustać.

Kwotę na utrzymanie ochronki nie mogę podać.

Sprawa ochronki w Libawie nie jest mi znana.

Kościół. Jest kościołów (murowanych) w Rydze 3. Zbudowane ze składek przeważnie Polaków. Stolicą apostolską w ostatnich czasach obsadza diecezję ryską głównie przez księży litwinów. W czasie okupacji niem. litwini zgłosili do władz niem. pretensję o te kościoły twierdząc, że litewskie. Polacy z dokumentami w ręku udowodnili, że są zbudowane z datków obywateli polskich, co trafiło Niemcom do przekonania. Należy przedstawić przedstawicielowi papieskiemu, aby obsadzano diecezję ryską księżmi polskimi.

C) Stosunki ekonomiczne.

Cały handel i przemysł Łotwy, w szczególności w Rydze jest unieruchomiony.

Ruch handlowy, który dopiero się zaczyna, jest w rękach (bez wyjątku) żydowskich.

W Rydze oprócz gazowni, elektrowni i wodociągu wszystkie fabryki stoją.

Uruchomienie fabryk jest niełatwe, gdyż Moskale cofając

się wywieźli główne maszyny, następnie powywozili dużo maszyn Niemcy, a nareszcie albo wywieźli albo zniszczyli bolszewicy. Tak ważne dla interesów Polski jak: "Baltische Wagon Fabrik", "Penix"-fabryka wagonów i maszyn rolniczych, "Prowadnik"-fabryka gumowych wyrobów i butów, Fabryka superfosforu, huty szklane, "Felsler" fabryka maszyn, Pole fabryka maszyn - nie mogą być uruchomione zania nie nastaną normalne stosunki z Rosją, umożliwiające przywiezienie zpowrotem maszyn.

W przemyśle Łotwy, a w szczególności w Rydze mają nieznaczny udział Polacy, jako kapitaliści i jako robotnicy. Należy tę placówkę kulturalną utrzymać odpowiednimi środkami i umową z rządem Łotewskim.

Towary przedewszystkiem potrzebne Łotwie są: węgiel opałowy, benzyna, nafta, ropa, węgiel gazowy, sól, przetwory chemiczne, surowce dla fabryki superfosforu.

Towary, które może Łotwa nam dostarczyć, narazie są tylko ryby i ich przetwory.

Floty handlowej Łotwa prawie nie posiada, gdyż wywieźli ją Moskale, Niemcy i bolszewicy.

Handlowe stosunki Łotwy znami są utrudnione, gdyż rząd Łotewski nie posiada gotówki. Wyjście z tej sytuacji może być uskutecznione przez powstanie na Łotwie towarzystwa finansowego dla handlu z Polską. Tę myśl rzuciłem wśród kapitalistów i właścicieli ziemskich Łotwy, tak że w krótkim czasie takie T-wo powstanie.

Środki i drogi przewozowe są albo drogą wodną na Gdańsk. Statki pojemności 100 do 300 ton są najodpowiedniejsze o popędzie parowym, a może lepiej dla nas o popędzie ropnym, gdyż pojemność użyteczna statku to jest pojemność ładunkowa jest większą niż przy popędzie parowym. Ropę zaś posiadamy. - Albo koleją żelazną.

Kolej żelazna Ryga-Dynaburg. Łotysi zostawia szeroko torowa dla komunikacji z Rosją. Ten moment należy uwzględnić przy postawieniu kwestji Dynaburga na porządku dziennym. Można przeprowadzić krótki kawałek toru szerokiego za Dynaburg, zrobić stacje przeładowywania na końcu tego toru i tym obniżyć do pewnego stopnia znaczenie Dyneburga.

Kolej żelazna Libawa-Możejki-Mitawa-Ryga - o ile zrozumiałem zostanie normalna t.j. Europejska. W celu panowania nad całą tą koleją, proponuję Łotysi Litwinom w zamian za odstąpienie im Połagi - aby Litwini odstąpili im kawałek ziemi wraz z Możejkami. Wobec tego przez Libawę może mieć Polska przewóz towarów bez przeładowywania.

D/K o n s u l a t y.

Należy natychmiast powołać do życia konsulaty Polski w Rydze dla bronięcia interesów i obywateli Polski. Konsulat musiałby być szerzej założony, t.j. musiałby być zastępcą konsula, sekretarza, biuro i t.d., a to celem obsłużenia Libawy, nie zakładając narazie specjalnego konsulatu w Libawie, lecz tylko mając tam mały lokal, zaś przez dojazd konsula lub jego zastępcy w pewne dnię załatwiać sprawy bieżące. Po unormowaniu stosunków z Litwinami nasz handel z Libawą będzie większy niż z Rygą, a wtenczas należy założyć tam oddzielny od Rygi konsulaty.

E/U c h o d ź c y d o P o l s k i

Polacy - jak robotnicy tak i inteligencja obecnie rzucają swe dawniej zajmowane stanowiska w Łotwie i chcą powrócić i osiedlić się w Polsce. Należy temu przeciwdziałać, a to ze względu na utrzymanie stosunków i wpływów na Łotwie.

Element polski na Łotwie dobił się swego stanowiska na Łotwie przez żudną i ciężką pracę w silnej konkurencji z Niemcami i Łotyszami, przedstawia tem samem jednostkę cenna, któraby zostając na miejscu mogła służyć jako czynnik dobrze broniący interesów polskich. We wszelkim razie nie da się uniknąć aby pewna część Polaków z Łotwy nie reemigrowała do Polski. W tym celu wiadomo mi jest, że zamożniejsi chcą wracać drogą na Gdańsk z Rygi. Należy w Gdańsku zawiadomić misję koalicyjną, że tacy będą wracać do Polski w krótkim czasie, aby tam na miejscu ułatwić im przejazd do granic Polski.

M. Pilsudski

Szef Ekspozytury
Oddz. II Dow. Str. Poln. Wsch.

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York